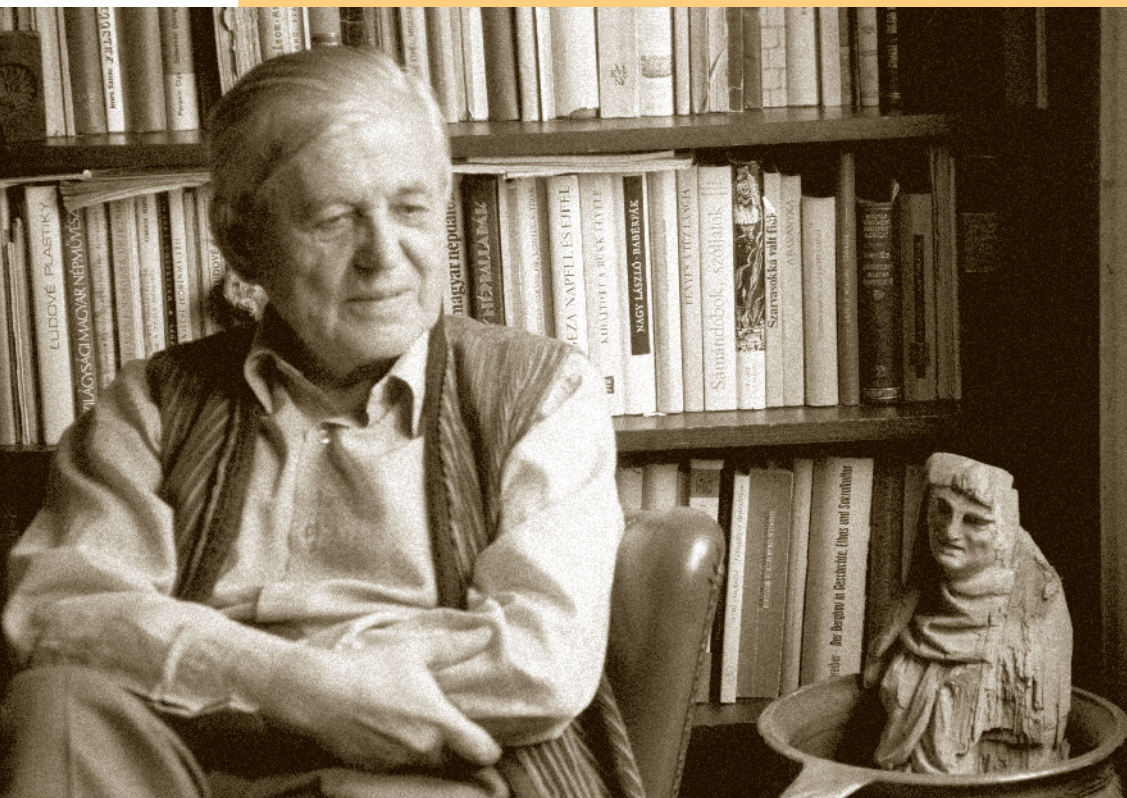

Bálint Sándor ***a tudós és a politikus***

**Barankovics
István
Alapítvány**

Bálint Sándor

(1904-1980)

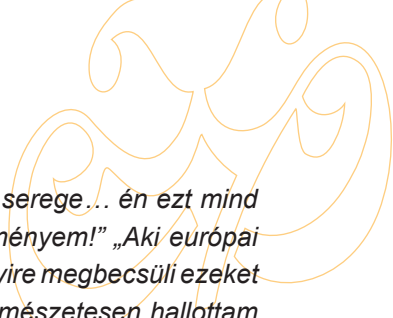
Gyökerek

„Szülőföldem az a Szeged, amelyet a török hódoltság teljesen elszigetelt a latin Európától. Éltető lelkének az alsóvárosi Havi Boldogasszony-templom és a franciskánus kolostor maradt meg, amely páratlan anyanyelvi és népeleti missziót töltött be. ... A szegedi nép a maga szakrális szigetsorsában... a középkori katolikus világképnek számos elnépiesedett formáját és elemét, helyi és táji jellegzetességét őrizte meg szinte napjainkig... Ebbe a világba születtem bele. ... Családomban a legtávolabbi múltig mind a két ágon mindenki itt élt, küzdött”.

Bálint Sándor szülei „rendkívül intenzív paprikatermesztést folytattak... föl is dolgozták”. Édesanyja, Kónya Anna „egyik úttörő munkása volt a paprikaföldolgozás modern technikájának. Alkalmazkodik a modern időkhez, de tiszteli az archaikus paraszti életrendet. ... égháború idején meggyújtja a szentelt gyertyát, gyalogszerrel többször is megjárja a radnai búcsút. Sohasem feledkezik meg nyomorúságos gyerekkoráról. Mindenkin iparkodik segíteni. ... Ebbe a paraszti magatartásba születtem bele, ebben nevelkedtem föl, ez inspirált arra, hogy néprajzzal, néphagyományoknak a vizsgálatával foglalkozzam”.

„Korán újságolvasó voltam... A Szegedi Napló járt hozzánk, és állandóan olvastam Tömörkénynek is, Mórának is a novelláit, tárcáit. ... A 'köznép' és a fiatalság egyik kedvelt vasárnapi szórakozása volt a múzeum közel 5000 tárgyat tartalmazó néprajzi osztályának látogatása”. A Somogyi Könyvtárat, „tanuló iskoláját” mindig ragaszkodással emlegette. „Az élő Szeged csak az egyik Szeged, a hitványabbik. A másik, az igazi, ott porlad testében a szegedi temetők rögei alatt, szelleme pedig ott testesül meg a közművelődésnek emelt palota könyvtártermében”.

Életének egyik döntő fordulója Bartók Béla szegedi zongorahangversenye. „Hallottam, hogy Bartók milyen modern zeneszerző... és akkor fölcsendült

a zongoráján a magyar parasztnótáknak egy egész serege... én ezt mind ismerem! Ez a természetes, ez az én zenei alapélményem!” „Aki európai tekintetben is a modern zenének egyik úttörője, ő ennyire megbecsüli ezeket a nótákat, amelyeket én gyerekkoromban egész természetesen hallottam parasztlakodalmakban és regrutáktól. ... Az utcában élt a híres Bukusza Ignác bőrdudás, vízimolnár, akit még hallottam, amint lakodalmakban muzsikált... Tehát a legmagasabb műveltség és e között a paraszti tradíció között valami összefüggés van, valami mély humanizmus kötheti ezt a kettőt össze egymással. Így már egyetemi hallgató koromban is gyűjtöttem nótákat, majd elkezdtem a tájszólásnak a föl kutatását, nyitott szemmel jártam parasztlakodalmakon, temetésökön”.

1927-ben szerzett középiskolai tanári oklevelet, de álláshoz nem jutott. *„Évekig lézengtem, imitt-amott jutottam átmeneti munkához. Nem hagytam magamat elkallódní. Sokat olvastam: néprajzot, világirodalmat, filozófiát. Gyűjtögettem. ... Ha van európai kultúrárn, irodalmi vagy művészeti, építészeti és zenei kultúrárn, azt ennek a néhány, látszólag elherdált esztendőnek köszönhettem”.*

A tanár

1931-től végre taníthatott a katolikus tanítóképzőben. *„Honismereti szemlélettel magyart, történelmet, földrajzot tanítottam. Gondosan ügyeltem, hogy az egészből művelt, korszerű, népben gyökerező magyarságélmény legyen”.* Tankönyveket írt, melyekből már kitűnik világos közéleti ítélőképesége. Líceumi földrajzknönyve szerint *„a szovjet odahaza a régi rendszernél sokkal kegyetlenebb eszközökkel dolgozik, külföldön pedig az elégedetlenkedő proletártömegeket próbálja a világforradalomnak megnyerni. Az orosz muzsik sorsa nem változott ... A bolsevista irányzat kiirtotta a művelt osztályokat, hivatalosan támogatja az istentagadást, szétzüllesztette a családot, eltörölte a magántulajdont és ... önköltségi áron alul tekintélyes gabonamennyiséget dobott az európai piacra, hogy az európai parasztagazdaságot tönkretégye és a bolsevizmus önkényébe sodorja”.*

1933-tól párhuzamosan az egyetemen is előad néprajzot. Észak-Erdély

visszacsatolása után – kapcsolatok híján – sikertelenül pályázik a kolozsvári néprajzi tanszék élére. 1944 szeptemberében a kiürítési parancs ellenére kitart az egyetemen, s amikor a szovjet városparancsnokság sürgette a tanítás újraindulását, egyszerre három – az irodalomtörténeti, a nyelvészeti és a földrajzi – tanszéken egymaga ad elő. *„Ezt csináltam a 45-46-os tanévben, ugyanezt a főiskolán is”*. Bölcsészkarai igazolóbizottsági elnökként a jobboldali diákságot és polgárságot minden erővel menteni próbálta. 1950-ben *„iparkodtam megmenteni az egyik legrégebb magyar könyvtárunkat, az alsóvárosi ferences kolostor könyvtárát, (amely) igen gazdag volt kódexekben. ... Sajnos ez a javaslat sem talált megértésre”*.

Bálint Sándor (1932)

Soha meg nem tagadott katolikus meggyőződése miatt két ízben (1952-ben és 1965-ben) is eltávolították katedrájáról. Amikor 1956. október 24-én Baróti Dezső rektor fölkerlte tanszékének azonnali elfoglalására,

így felelt: „*Én amióta elküldtek, semmit sem változtam. Amit ígérhetők, egy progresszív humanizmus. Ha ez ölég, akkor meggyök*”. 1957-ben, a forradalom leverése után újra megerősítette: „*A katolikus hit átszövi a világnézetemet, a tudományomat, azt megtagadni nem tudom és nem fogom. Ha így jó vagyok, akkor szívesen és becsületesen dolgozni fogok*”. Egyik besúgója szerint „*az a tény, hogy világnézeti és egyéb problémákkal nyíltan keresik egyesek Bálinttal a kapcsolatot, azt bizonyítja, hogy ilyen irányú nézeteit az egyetemi hallgató kapcsolatai előtt egyáltalán nem palástolja*”. A jelentés megállapítja: szakmai téren elismert, népszerű az ifjúság előtt, szavának súlya van, az ifjúság körében ellenséges ideológiai befolyását érvényesíti. Egy másik besúgó szerint a fiatalok gyakran gyűlnek össze nála „*lemezhallgatás ürügye alatt*”.

Időskorában életére visszatekintve megerősítette: „*Ha újra kéne kezdeni az életemet, pedagógus szeretnék újra és tovább lenni, a szónak a legnemesebb értelmében, olyan magiszterféle, aki szereti az embereknek a szemét kinyitni: örüljete, vigadjatok! Nehéz a sorsotok, szegények vagytok, problémáitok vannak. De itt van a világ, itt van a Tisza, a muzsika, és minden, ami helyreigazít benneteket*”.

Közelet

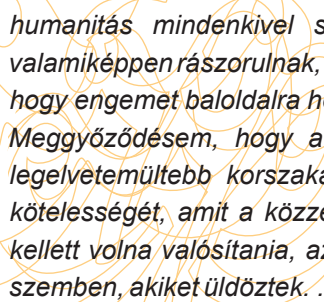
Bálint Sándor részt vett a szegedi Fialal Művészek Kollégiuma munkájában, melyben „*egyét szerettünk volna, egy magyar szellemi és szociális megújítást*”. Döntő szerepe volt a kollégium szellemiségének megfogalmazásában, annak felismerésében, hogy „*a látszólag teljes eltűnésre ítélt néphagyomány a tudomány és a hivatásos művészet eszközeivel magasabb szinten javarészt megmenthető*”. A parasztfjúság szellemi-gazdasági felemeléséért szerveződő KALOT egyik szegedi vezetője lett. Országsszerte előadásaival járult hozzá a mozgalom kiszélesítéséhez. Azonosulásának alapja az a fölismerés volt, hogy a néphez nem elég lehajolni, nem elég helyzetét föltérképezni, hanem „*utat kell nyitni fölfelé*”. P. Békési István visszaemlékezése szerint „*ahol jól érezte magát: egyszerű emberek között, kint a szegedi tanyahatárban. A KALOT- vagy*

KALÁSZ-kurzuson előadhatott a zöldbírói templom árnyékában... akkor voltunk otthon. S az ő kedves szavára, biztatására elkezdtek énekelni régi szép énekeket, és mesélni”.

Bálint Sándor kezdettől fogva látta, érezte, hogy a II. világháborúnak tragikus következményei lesznek a magyarság sorsára: „1940 körül mindinkább erősödött a szorongás és az aggodalom, amit mi Magyarorszáért és a magyar kultúráért éreztünk. Itt Szegeden is volt egy kisebb társaság, akik találkoztak, sokat töprengtek ezeken a kérdéseken. Különösen megdöbbenett minket Jugoszlávia lerohanása 1941 tavaszán, amikor valósággal sírtunk, látva a németek átvonulását. Engem a tanári testületben – legalábbis jelképesen – majdnem agyonverték. Egyetlen kolléga osztotta az álláspontomat, hogy ellent kellett volna állanunk, nem lett volna szabad megengednünk ezt a szabadfölvonulást”.

Bálint Sándor jelen volt a modern magyar kereszténydemokrácia születésénél, az 1944-ben Apor Vilmos püspök által szervezett titkos győri konferencián. A katolikus népmozgalomban egyetértés született: a mozgalom vezetésével létre kell hozni egy modern katolikus pártot. A programíró Kovrig Bélával és P. Kerkai Jenővel, a KALOT vezetőjével később is együtt dolgozott. 1944-ben Bálint Sándor már azt is látta: „Az ország felszabadult a háború öldöklő szorongásai és a közvetlen magyar múlt bénító ellentétei alól, de már mindenki érzi, hogy most meg életének isteni kiváltságától, szabadságától, emberi önrendelkezési jogától akarják megfosztani”. 1945-ben nemzetgyűlési képviselőséget vállalt, kigazda színekben, ám a Demokrata Néppárt nevében, mivel úgy látta: „az újjáépítésben minden magát becsületesnek tartó, tiszta múltú embernek részt kell vennie, ebből a munkából senkinek sem szabad magát kivonnia.” A fokozódó gyűlölködés légkörében figyelmeztetett: „Különös gonddal kell ügyelnie, hogy a másik táborat ne az ő fegyvereikkel, ne a szemet szemért öszövétségi elv alapján, hanem a kiengesztelődés és nagylelkűség karizmájával próbálja meg visszaszorítani”.

„Iparkodtam mindig azokat az értékeket megvalósítani, amiket a szülői házban, a szegedi atmoszférában magamévá tettem. Egy tiszta elfogulatlan

humanitás mindenkivel szemben, különösen azokkal szemben, akik valamiképpen rászorulnak, hogy szeressük őket. Ennek az eredménye az lett, hogy engemet baloldalra helyeztek el a két világháború közötti korszakban. Meggyőződésem, hogy a magyar történelemnek ez a legsötétebb és legelvetemültebb korszaka. Abban látom ezt, hogy nem ismerte fel a kötelességét, amit a közzel, elsősorban a szegénységgel szemben meg kellett volna valósítania, azután nem volt meg az elfogulatlanság azokkal szemben, akiket üldöztek. ... A háború alatt bolsevistagyanús zsidóbarátnak tartottak, most meg klerikális reakciós vagyok”. A háború után fellépett az újfajta diszkrimináció ellen: „a születési előjogok újfajta értelmezése kezd kialakulni. Ezt éppúgy el kell vetnünk, mint azt, amely ellen harcoltunk”.

Visszatekintve is történelmi szükségszerűségnek tartotta, hogy a Horthy-kornak „és a kort megszemélyesítő figuráknak el kellett tűnni és pusztulni. Más kérdés, hogy ez mindig olyan megrázkódtatással és áldozattal járt a magyarságra nézve. ... Ennek a népnek talán azért is, mert részben megérdemelte, ezen át kellett mennie, ezt az átalakulást úgy a társadalomnak, mint annak egyes csoportjainak, osztályainak, családoknak és egyénileg is át kellett szenvednie”. „Úgy hittem akkor, hogy a kommunizmusban nekem is van feladatom, küzdeni a humanizmusért, az ésszerű haladásért”. A marxista forradalom helyett azonban belső megtisztulást szorgalmazott: „A magyar társadalom gyökeres megújításához parancsolóan szükség van gyökeres erkölcsi megújulásra, erkölcsi forradalomra, minden társadalmi síkon, az élen járóknál éppúgy, mint az alsóbb néprétegekben. Ennek az erkölcsi forradalomnak lényege pedig nem egyéb, mint Krisztus tanításának velejéhez, az önzetlen Isten- és emberszeretethez való visszatérés”.

Bálint Sándor kutatói felismeréseire építette politikai hitvallását. „Ismerjük meg magunkat, okuljunk népünk és múltunk értékeiből”, mert a régi magyar munkaközösségek – közigazgatási, családi, vallási, szellemi, emberi – közösségek „a legtökéletesebben oldották meg korunk legnehezebb kérdését: egyén és közösség viszonyát a kettőnek egymás mellé rendelésével. A teljes egyéni szabadság nyomában anarchia jár, az abszolút kollektív szellem, a totális államhítoz pedig rabszolgaságba

dönt. A patriarkális-keresztény társadalmi felfogás szerint a kölcsönös segítség elvén, amelyet a kereszténység a felebaráti szeretet parancsában szentesített, épül fel az emberélet. Az egyén nem bújhat el kötelességei elől, sem a tehetség, sem a gazdagság nem jogosít kibúvóra, viszont a társadalom sem állampolgári kötelék, mechanikus szerkezet, hanem emberi állapot. A társadalom nem teher, hanem ritmus". „Korunknak legsúlyosabb, szinte gyógyíthatatlan problémája az a gyökértelenség, amibe a modern civilizáció juttatta az emberiséget. Hirtelen egy meghatározott milióból... át kell települnie egy másik képletbe, amelynek a személyiség fizeti meg az árát". A politikus feladatának azt tartotta, hogy „a magyar paraszti kultúrának, a magyar nép életének nagy értékeit átmentsük ebbe a modern magyar életbe, amely talán itt-ott egy kicsit gyökértelennek tetszik, és éppen a magyar népkultúrának hagyományaival tegyük ezt teljessé, ne csak modernné, hanem ízig-vérig magyarrá is".

A hagyatékában talált, Szegeden 1945-ben készült (talán általa fogalmazott) rövid demokrata néppárti programnyilatkozat szerint „a néppárt szembehelyezkedik minden politikai irányzattal, amely a nép sorsát... a nép nélkül vagy népellenes módon szándékozik intézni; de elítéli a szabadosságot is, mely a társadalmi élet alaptörvényeinek rombolását megengedettnek tartja. ... A néppárt Krisztus nevében harcol mindenfajta elnyomó osztályuralom ellen, hogy az emberek Isten előtti egyenlősége minél előbb megvalósuljon, és igyekszik a gyűlölet érzését kiküszöbölni s helyébe a békés alkotás szellemét diadalra segíteni. ... A mélyreható és gyorsütemű földreform során főcél legyen, hogy minél több magyar ember váljék a nemzet önálló életképes birtokos tagjává. ... Az ipari munkásság, a kisipar, a magán- és közalkalmazottak, a városi lakosság vásárlóképességét fokozni kell az általános bér- és fizetésrendezés, főként az egységes családi bér bevezetése és a népbiztosítás kiterjesztése által. ... Magyar műveltséget az iskolákban és az iskolán kívüli népművelésben, hogy... idegen népek varázslata még egyszer el ne sorvaszthassa nemzeti lelkünket. ... Szükséges a vallást fontos közügynek is tekinteni és teljes szabadságát, de leginkább nevelői tevékenységének hathatós támogatását biztosítani. Ezen az alapon tartjuk elérhetőnek egy olyan vezető réteg kinevelését, mely a nép áldozatos szolgálatát élethivatásának fogja tekinteni”.

Istennel a hazáért és a szabadságért!

ELJEN BARANKOVICS

ISTVÁN NÉPPÁRTJAI

6

SOMOGYI KÖNYVTÁR
N. 449
E-8183

Demokrata Néppárt

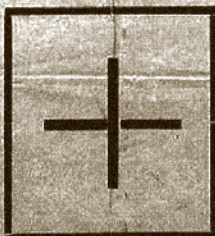

HÍVÓ MAGYAR HALLJAD

HATÓS KOCKÁT VALLJADI!!!

SE JOBBRA? SE BALRA

KERESZTET A HATOSBAI!!!

Néppárti jelöltek

Dr. BÁLINT SÁNDOR egy. tanár Szeged.
LŐRINCZ LAJOS gazdálkodó Szeged
BODOR GYÖRGY gazdálkodó Kunágota
SZELES AMBRUS kártyosmester Szeged
KÁITY ISTVÁN földműves Szőreg
SZÉKELYHIDY ANTAL járásbírói tisztv. Szeged
FIROS ZOLTÁN földműves Kunágota
VARGA IMRE gazdálkodó Szeged
TURÓK JÓZSEF földműves Sándorfalva
SZENDREI JÁNOS egy. hallgató Csanádpalota
KÖNYVES PETRI GEZA asztalosmester Szeged
VIGH ISTVÁN gazdálkodó Apátfalva
BENKÉ GEDEON gazdálkodó Kistemplomtanya
HÓDY ILLES földműves Szeged.

Minden magyar így szavaz a keresztény demokráciáért!

Felelős kiadó: Barankovits István dr.
Szent Gellért-nyomda, Szeged. Felelős vezető: Gabnai János.

A Demokrata Néppárt röplapja
(1947. A szegedi Somogyi-könyvtár aprónyomtatvány-gyűjteménye)

1946 júliusában Bálint Sándor Barankovics Istvánnal és Eckhardt Sándorral együtt levelet írt a magyar katolikus püspökökhöz. Ebben kiálltak az egyházhű, de a laikusok által művelt kereszténydemokrácia eszméje mellett: *„Az általános egyházi gyakorlatban kifejezésre jutó álláspont mindig az volt, hogy az Egyháznak nincsen pártja, de lehetnek pártok, amelyek bizonyos kritériumok esetében az Egyház hit- és erkölcsstanához legközelebb állnak. ... Ez felel meg annak a célnak, hogy a katolikus pártok tevékenysége az Egyház megterhelése nélkül szolgálhassa az Egyház javát: s egyben a legalkalmasabb annak a látszatnak megcáfolására, mintha az Egyház hierarchiája nemcsak hit, erkölcs és egyházfegyelem dolgaiban, hanem a politikai tevékenység körében is közvetlen hatalmat akarna gyakorolni hívei fölött”.*

Bálint Sándor és eszmetársai csapdában érezték magukat: a katolikus felsőpapság egy része erőteljes szociális elkötelezettségük, míg a magukat a társadalmi haladás letéteményeseinek tartó baloldali pártok katolikus hitvallásuk miatt néztek rájuk gyanakodva. *„A legjobbak rettentő dilemmába keverednek”,* a haladás az egyházellenességgel, a katolicizmus a haladás-ellenességgel fonódott össze, *„így a legkiválóbbak lelkében okoz végzetes hasadást és szintézis helyett a ’senki két úrnak nem szolgálhat’ merev elvét érvényesíti. Ebből pedig társadalmi tragédiák, forradalmak és ellenforradalmak következhetnek: egy ilyen szerencsétlen sorsú nép számára ez egyenlő lehet a pusztulással”.* A pártpolitikából való visszavonulása után naplójában így írt: *„Most kellett volna leszámolni a múlttal és beépülni bármilyen gyakorlati áldozatok árán a cseppfolyósan kavargó új magyar világba. ... Sem a világnézetek, sem a pártok, sem az emberek nem tudnak a hagyományos magyar politikai, szellemi és emberi kiskorúságból kinőni. Ennek mélyreható történelmi és világpolitikai okai vannak, de ez mégsem mentesíti sem a magyar társadalmat, sem Egyházunkat a szabadság és autonómia készségének kiépítése alól. Nem lehet mentségünk az sem, hogy erről a demokráciáról hamarosan kiderült, hogy halva született”.*

A Parlamentben

Bálint Sándor legfontosabb képviselői megnyilvánulásában, a „köztársaság büntetőjogi védelméről” szóló 1946. évi VII. törvény vitájában elmondott vezérszónoklatában megrendítő éleslátással jelezte a törvény ürügyén később valóban bevezetett terror veszélyét: „A büntetőjogi törvények első kelléke az, hogy szövegezésük szabatos legyen, máskülönben könnyen a terror eszközévé válhatnak. ... Az államrend kifejezés túlságosan pontatlan és megfoghatatlan ahhoz, hogy büntetőjogi üldözés tárgyává tétessék. ... Beszéljünk államrend helyett egyszerűen alkotmányról. Büntettet követ el, aki a Magyar Köztársaság alkotmányában biztosított emberi jogokat megsérti vagy olyan tevékenységet fejt ki, amely e jogok gyakorlásának megakadályozására irányul. ... Rendkívül veszedelmes annak megállapítását, hogy melyek a demokratikus rendszer alapintézményei, teljesen a bírói gyakorlatra bízni. ... A népbíróság alapján véve pártbíróság... és így nem biztosítható elfogulatlanság az ítélezésben... elfogult népbírák szemében alapintézménynek tűnik... a rendőrség, a gazdasági főtanács..., sőt a kisvárosi pártvezető üzleti vagy esetleg anyagi érdekei is... és némán reszketve kell az állampolgároknak belenyugodniok mindabba, amit a mindenkori kormányzat csinál vagy elrendel, hiszen sohasem tudhatja, hogy mikor helyezik hűtlenségi vád alá. ... A szöveg szelleme szerint a demokratikus állami rendszer lejáratása volna a közéleti korrupció elleni küzdelem”.

Így folytatja: „Félreértésre adhat alkalmat az a mondat, amely szerint büntettet követ el, aki egyes személyek vagy csoportok ellen, azok demokratikus vagy köztársasági meggyőződése miatt gyűlöletre izgat. ... Annak megállapítását, hogy a demokratikus meggyőződés miatt izgatnake egy ilyen csoport vagy párt ellen, népbíróságokra bízni igen kockázatos dolog. Ez ugyanis a főbenjáró perek áradatát zúdítaná a magyar közéletre és igazságszolgáltatásra. ... Nem helyeselhető a javaslatnak az a pontja sem, amely szerint nemcsak a nyilvános izgatás, hanem magánbeszélgetésben elhangzott kijelentések alapján is jöhet vádemelés és marasztaló ítélet. A javaslat nyomán a hamis vádaskodásnak, az árulkodásoknak és a személyi gyűlölködésnek olyan lavinája indulhat meg,

amely a terror érzését állandóan táplálni fogja". Bálint Sándor elsőként javasolta Alkotmánybíróság felállítását.

Bálint Sándor a parlamentben is kiállt az egyházak kulturális missziójának védelmében. *„Mélyen fájjaljuk, hogy pártközi alku tárgya lett a hitoktatás kérdése, amelyet több évszázados, a nemzet túlnyomó nagy többsége által helyeselt állapot a szokásjog erejével is szabályozott”.* *„A művelődés évszázadokon keresztül az egyházak feladata volt. Nem lehet elvitatni, hogy a művelődés ügyét osztályokon felül is szolgálták. A XIX. század liberális kultúrpolitikája... bizony sokszor elhanyagolta a magyar hagyományok tudatos ápolását, illetőleg a modern követelményekkel, akár szociális, akár etnográfiai, népi, nemzeti követelményekkel való egyeztetését. Ennek az lett a következménye, hogy az értelmiségi középosztály a nyugati példaképek utánzásában bizonyos értelemben gyökértelessé vált. ... Ez a középosztály elvárta, hogy az egyszerű társadalmi rétegek feltörekvő fiai is megtagadják azokat a kapcsolatokat, amelyek a hagyományokon keresztül saját osztályukhoz fűzték őket. ... a polgári iskola tulajdonképpen megakadályozta, hogy az egyszerű társadalmi rétegek fiai eljussanak magasabb iskolákba ... ami a középosztály demokratikus felfrissítését nagymértékben akadályozta”.*

Ma is tanulságos eligazítást adott a felsőoktatás hivatásáról: *„Az egyetemet visszaadjuk eredeti rendeltetésének, hogy a tudományt önzetlenül, minden mellékes gyakorlati szempont nélkül az igazság nevében művelje, és ennek az igazságkutatásnak eredményeit az eddiginél sokkal nagyobb számban kiépülő főiskolák lennének hivatva átadni a magyarságnak”.* *„A magyar iskolának egyik legnagyobb tragédiája, hogy ... a legreménytelenebb módon... nivellál, elszürkít... hiába utasítja a tanterv a tanárt vagy a tanítót arra, hogy helyi tanmenetet készítsen..., erre a legritkább esetben... van példa. Ennek eredménye azután, hogy a magyarságnak igen sok értéke megy veszendőbe”.*

A brutális kommunista túlerővel szemben azonban a Demokrata Néppárt képviselői csak rövid ideig harcolhattak. *„1947-ig azt hittem, hogy a katolicizmus kiharcolhat egy olyan pozíciót, amelybe átmenthetjük*

a nemes és érdemes tradíciók egy nagy részét, amelynek kereteiben elveinket és elgondolásainkat megvalósíthatjuk. ... Téves helyzetmegítélés, helytelen információk, politikai rutinhiány jellemezte szélmalomharcunkat". „Rettenetes dolgok történnek körülöttem és... nem segíthetek senkin, nem szólhatok senkiért". Mindezek miatt Bálint Sándor lemondott parlamenti mandátumáról, visszavonult egyetemi munkájához.

Félreállítva

„1952-től rendelkezési állományba helyeztek. Ennek a négy esztendőnek lett a gyümölcse a Szegedi szótár szerkesztése. A Szegedi szótár a szegedi életnek, történelemnek, népeletnek a szavakban összefoglalt enciklopédiája. Tájszógyűjtéssel már kora ifjúságomtól kezdve foglalkoztam, s számomra ez a kényszerűnek látszó beosztás is rendkívül gyümölcsözőnek bizonyult, mert a szótárát elkészítettem". „Meg kell értenünk, hogy most nem a harcban, nem az ellenállásban, hanem kiszolgáltatottságunkban van az erő". „Ha az ember nem veszíti el a fejét és a munkakedvét: a meddőnek tűnő idők is megtermik a magukét. Ha Isten úgy akarja, úgyis megmaradunk". „1959-ben jelent meg a Szeged városa című művészettörténeti monográfiám. Tulajdonképpen rövid szegedi művelődéstörténet ez. 1962-ben megjelent a szegedi paprika-monográfia is, amit személyes, gyerekkori tapasztalatok alapján is megpróbáltam még hitelesebbé tenni. A Karácsony, húsvét, pünkösd és az Ünnepi kalendárium az ünnepekhez fűződő liturgikus, szakrális vagy éppen archaikus eredetű hagyományvilágot dolgozzák fel".

Noha életét a kutatásnak szentelte, a hatalom mindvégig gyanakodva figyelte a tevékenységét, összesen 26 besúgót állítottak rá, köztük legbizalmasabbnak hitt barátait. Az ügynöki jelentésekből kiviláglik politikai éleslátása. A felszabadulást keleti beözönlés, új hódoltság kezdetének nevezi. *„A török hódoltság alatt a magyarság helyzete jó volt, mert a törökök nem kényszerítették rá akaratukat a magyarságra, nem szóltak bele a vallási és a magánéletbe". „Amiben idehaza élünk, az szellemi vesztegzár, hódoltság a javából, sorsunk sokkal jobb, de sokkal reménytelenebb is, mint a nyugati ember egyáltalán felfoghatja".* A parasztságot

„a szocializmus új jobbágyságának” minősíti, melynek helyzete „a kapitalista kiszolgáltatottságnál is rosszabb, mert gépiessé tették és ezen már nem segít semmiféle jóakarató fenntartás, vagy ünnepélyes kongresszusi határozat, sem vezéri kijelentés”. Mindez azonban nem ingatta meg feladatának hűségese teljesítésében. „Én nemcsak egy politikai rendszerben élek, amely nekem nem szimpatikus, de egy társadalomban is, és ezzel a társadalommal szemben nekem súlyos kötelességeim vannak”.

A hatvanas években ugyanakkor tárgyilagosan elismerte, hogy a Rákosi-rendszer brutalitásához képest jelentősen enyhült a helyzet. *„A kormány politikája változott humánumban, józanságban, realitásban, kulturáltságban. Te nem voltál itthon, így nem tudod felmérni, hogy hova süllyedtünk 1953-54-ig, és honnan emelkedtünk fel ide, ahol most vagyunk”. Bálint Sándor világosan látta hazánk geopolitikai beszorítottságát, s ennek tudható be, hogy ezt írta: „A párt jelenlegi politikáját az adott körülmények között – néhány pontját kivéve – helyesnek találom. A kifogásolt negatívumok a személyi szabadság korlátozásai, a vallásgyakorlás terén tett intézkedések, amelyek az utóbbi időben enyhülni látszanak, a mozgási szabadságunk érthetetlen akadályozása”.*

Miközben Kádár politikusi fejlődését értékelte (*„Kádár János az az ember, akivel együtt lehet menni, józan, mérsékelt”*), megdöbbentő éleslátással mutatott rá a rendszer nemzetsorvasztó jellegére. *„Fáj, hogy népünk aligha kapott még politikai rendszertől a közegészségügy, kultúrforradalom és közművelődés, társadalombiztosítás, lakásépítés terén annyi pozitívumot, mint éppen a Magyar Népköztársaságtól. Ez azonban sokszor a munkafegyelem meglazulásában, közönyben, habzsolásban, a közösségi értékek és kötelességek elhanyagolásában mutatkozik. Az életszínvonal jelentős emelkedésével nem járt együtt a társadalom egy részének megkövetelhető erkölcsi színvonal-emelkedése”. „Nem is gondolod, hogy ezek mennyire lerombolták a munkát, mint erkölcsi ideált, annak tiszta és magasabb felfogását”. „Fáj, hogy a népet most semmi komoly dolog nem érdekli, csak a szórakozás és az anyagiak. ... Kétségtelen, hogy a mai rendszer sok lehetőséget kínál a szellemi kultúra fejlesztésére, de azt sem használja fel a nép eléggé”. „Mennyire lehanyaglott a mai szellemi élet,*

a Horthy-korszakról is megvolt a véleményem, de ez még annál is rosszabb”. „Kádár államának tragédiája, hogy... a kispolgári materializmusnak, a habzsoló önzésnek, az eszménnyé vált műveletlenségnek, a komfort eretnkségének kénytelen engedni, ez a társadalom – legalább egyelőre – méltatlan is a szabadságra”. „Mindinkább kezdjük fölismerni, hogy a legrosszabb királyok is jobbak, mint a legjobb főtitkárok”.

Bálint Sándor mindennek ellenére sem mondott le a felemelkedés reményéről. *„Az egész országot, az egész magyar társadalmat missziós területként kell felfogni. Mindent előlről kezdeni, mindent alapjaiban megragadni”.* Már 1963-ban világosan látta: *„A Nyugat nagy része szintén materialista, kívül van az Egyház karámjában, erkölcsében laza. Felfogásában antihumanista”.* XXIII. János Mater et Magistra kezdetű enciklikáját az egyházügyi hivatal nem engedte kihirdetni, *„pedig a tartalma olyan, hogy minden magyar proletár örömmel olvasná és a templom ajtajára függesztené ki elolvasás végett”.* *„Kommunista részről alapvető, súlyos hiba volt a koalíciós kormányzás útjáról való letérés. Ezzel számos, a fejlődéssel rokonszenvező embert félreállítottak, kiiktattak, sőt ellenséggé tettek és bebörtönöztek”.* *„Nem szabad a kapitalizmust visszaállítani, de nagyon nagymértékben a személyes szabadságot garantálni kell”.* *„Én hiszek benne, hogy a kommunistáknak második, harmadik generációja mégiscsak humanizálódni fog valamiképpen”.* Besúgója interpretálásában Bálint Sándor és köre szerint *„a szocializmust fokozatosan át kell itatni a keresztény humanizmussal. A katolicizmus humanizmusa szerintük olyan társadalmi szituációt teremt két-három generáció múlva, ami mentes lesz az ateizmustól és minden szélsőségtől. Politikai koncepciójuk egy keresztényszocialista társadalom megteremtése, melyet egy keresztény alapokon létrehozott európai egyesült államok keretében látnak megvalósíthatónak. ... De Gaulle és Adenauer egyrészt az amerikanizmustól, másrészt a moszkovítizmustól akarják Európát megszabadítani. ... Azt fejtegeti, hogy meg fogja majd látni és érni Európa feltámadását.”*

Bálint Sándor szerint *„Pozsony ma sem szűnik meg kényszerű némaságában is hirdetni, hogy Közép-Európa egyetlen útja az univerzalizmus, a népek és kultúrák mellérendeltsége és szövetsége, a nyelvi*

esetlegességeken fölüllemelkedő szolidarizmus, a keresztény hit és európai múlt közösségében való újjászületés”. „Az én testvéreim mégis a horvátok, a szlovákok és a románok, akkor is, amikor szembe kerülünk egymással. Nekünk tudnunk kell, hogy ugyanaz a föld táplál bennünket és ugyanaz a világ tekint le ránk. Nekünk tehát rendbe kell tennünk dolgainkat békésen, tisztán, türelemmel és teljes megértéssel”.

A Kádár-rendszer politikai rendőrsége azonban képtelen volt méltányolni Bálint Sándor békés evolúciós szándékait. Monográfusa, Csapody Miklós szerint személyét és működését azért tartották különösen veszélyesnek, mert *„Bálint Sándor valóban vezető volt. Magyarország mielőbbi európai visszatérésében bízva aktívan „izgatott”, s bár nem szervezett illegális új keresztény pártot, de ragaszkodott a vallás- és sajtószabadsághoz, s ki is állt érte*”. Az évtizedes megfigyelés után elhatározták a leszámolást. Az izgatás vádjához 1964-es bonni utazása adta az ötletet és ürügyet. Ki kell engedni, hazatérése után pedig érdeklődni, hozott-e magával valamit? A tiltott gyümölcs örömeiben Bálint Sándor teljesen óvatlanná vált. Hazahozott egy Nagy Imre életéről szóló könyvet, és megmutatta néhány beszervezett *„barátjának”*. A koncepciók eljárás abszurditását jól jelzi, hogy *„Mauser”* fedőnevű ügynök-ismerőse baráti ügyvédként jelentkezett, és – Csapody találó szavaival – *„saját áldozatának bizalmas és megbízott ügyvédjeként szállítja az információkat saját védenccé ellen, akit éppen ő véd majd a bíróság előtt, ahová juttatta”*. A meghurcolt professor érdekében latba vetette befolyását néhány régi kolléga (Ortutay Gyula, Erdei Ferenc), így féléves felfüggesztett börtönnel *„megúszta”* az ügyet. Tanszékéről azonban másodszor, immár véglegesen eltávolították. Hetény János szerint azonban *„a Gondviseléstől megkapta jutalmát: tanszéki munkájától mentesítve, éppen így lett módja óriási készülsége legjelentősebb részének betakarítására”*.

A kutató

Néprajz professzora, Solymossy Sándor szerint *„amihez mi, középosztályúak, ha néplélekkel kapcsolatos tanulmányokba merülünk,*

a legnagyobb nehézségek árán tudunk csak eljutni, ti. a föld népének mentalitásába való behatolást illetően, Bálint Sándor azt készen hozta magával. Aki gyermekkorától magával hozta ezt, amihez mi többiek csak nagy fáradtsággal s akkor sem teljesen tudunk hozzáférközni, ez már szinte eleve praedestinálva van arra, hogy e tárgykörrel foglalkozzék, azt megértesse és tudományosan feldolgozza”. Bálint Sándor maga is így látta: „Néprajzi tanulmányaim voltaképpen gyermekkori élményeim, parasztkörnyezetem emlékeinek tudatosításával kezdődtek. ... falusi lakodalmak és halotti torok, elmúlt gyerekjátékok és hajdani havibúcsúk: az egész Alsóváros érett világdrámája. ... „A gyerekkor élményvilága sürgetett a népi vallásosság egyetemesebb vizsgálatára”. „Anyám a régi szegedi paraszti hagyománynak volt az őre, tudója, aki tisztában volt ezeknek a hagyományoknak a nevelő értékével, és mindehhez ragaszkodott. Mint néprajzi kutató is a legnagyobb tisztelettel emlékezem rá.” Unokaöccse szerint „mán akkoriban is gyűjtögetött. ... Imádságokat. Azokat nagyon szerette a Sanyi. ... Nem járt sehová. A beszélgetés, a gyűjtögetés, no mög az olvasás, ezek voltak az ő szórakozásai.”

„A vallásos néprajzot nem lehet a tudománynak sokszor egyoldalúan racionális módszereivel értelmezni, hiszen itt a néplélek legszembetűnőbb rezdüléseiről van szó. A népi vallásosság művészeti kompozíció is... A templom művészi kiképzésében... a nép még érzi a szimbolikus ábrázolásokból áradó jelentést. Az ő művészi felfogásával egyezik az egyházi művészet alkalmazottsága. ... A dogmákat a misztériumjátékokban, illetőleg ezeknek töredékeiben és emlékezet-hagyományaiban érzékeli. A szentírás és a szentek élete verses, énekelt szövegeken, tehát költői formában válik benne rendesen ismertté. Az egyházi év legtöbb ünnepét énekekből ismeri meg.”

„A középkori katedrálisok névtelen mestere, vagy a népdalok ismeretlen alkotója nem akart egyéniség, ismert és elismert valaki lenni és mégis sikerült neki abszolút maradandót alkotnia, viszont a mi individualista igényeinket sokszor meg kell mosolyognunk: alázat nélkül aligha van alkotói nagyság”. „A népi hagyományrend rohamosan hanyatlak. Kétségtelen, hogy az európai humanitásnak sok archaikus szépsége is

*eltűnik vele. Neki kell fogni átmenteni a jövőbe. ... Éppen ezért bár sokszor nagyon fáradtan, állandó gyűjtőúton, terepmunkán vagyok. Valami nem hagy nyugodni, mindent szeretnék számba venni. ... A népi vallásosság történelemmé kezd válni, hogy életünk megkésett mesterévé legyen”.
„A zoborvidéki mesebeli magyar népszívet miniatűr kis magyar kozmosz, amelyet engesztelő, nagylelkű áldozata Isten jobbán marasztalt. Költészete és hagyományvilága, hajléka, családiassága még az európai hőskor archaikus egységét és egyetemességét őrzi. Európa újkori felépítménye földig leomlott, de ez az alap megmaradt”.*

Egyik utolsó arcképe
(1980. Mózer Zoltán felvétele)

Doktori tárgyválasztása a református Dézsi Lajos professzor hatása, ő javasolta neki, hogy dolgozza fel Szilády Áron munkásságát. Péter László értékelése szerint Szilády Áron, a tudós akadémikus, református pap, a racionális hagyományokat ápoló liberális teológia híve a lehető legtávolabb

állt az érzelmekkel gazdagon telített népi katolicizmustól. Életművének tanulmányozása éppen ezért hathatott kiegyensúlyozóan Bálint Sándor meggyőződésére. Ady, Szabó Dezső, Móricz kultusza lehetett a protestantizmus élmény másik fontos alkotója. *„Ez a pályarajz egyik első bizonyossága annak az ökumenikus látásmódnak, amely az érett Bálint Sándor műveiben öltött testet, s amely annyi barátot szerzett neki protestánsok és zsidók között is”*. Móricz öt alkalommal kereste föl, hogy Rózsa Sándor-regényéhez az alsóvárosi néphagyományt és szellemi atmoszférát, a szájhagyományt és a nyelvjárást az ő segítségével tanulmányozhassa. A Rózsa Sándor-trilógia megírásában szó- és szólásgyűjteményével is segítette, majd a fejezetek nagy részét az ő-zés szempontjából korrigálta.

Bálint Sándor kutatómunkáját még ellenfelei is elismerték. Tari János párttitkár 1955-ben úgy ítélte meg: Szegedi Tájszótár c. készülő munkája bizonyítja, hogy akar és tud dolgozni országunk kulturális fejlődéséért. *„Mauser”* ügynök szerint *„műveltsége politikai vonalon európai szinten mozog, szaktudása a néprajzi kutatást illetően szintén azon magaslatot éri el, melynek alapján megérdemli a tudós elismerést”*.

Az ember

P. Békési István KALOT-vezetőként Bálint Sándor közeli munkatársa volt. Szerinte *„ez a mélységesen vallásos, mindhalálig alsóvárosi egyszerű magyar ember a katedrán is, a professzori létben is alázatos, egyszerű ember volt. A szerénység ferences lelkülete lebegte körül... nagyon szerette a kegyhelyeket, a ferences búcsújáróhelyeket, nagyon szerette Assisi szentjét. Szerénység, egyszerűség, alázatosság jellemezte az ő életét”*. *„Nem taszította el a hűtlen asszonyt, és megengedte, hogy a gyermek, aki nem az ő gyermeke volt, az ő nevét viselje. ... összetört, beteg asszony lett. Sándor volt a gondozója, ápolója, mert... az Úrban ilyen esztelen tanítások is vannak: a megbocsátás, a felejtés és jótevés azzal, aki a becsületünket is besározta, a szívünket és bizalmunkat megsebezte”*. Még *„Mauser”* ügynök is így jellemezte: *„sziklaszilárdan áll meggyőződése mellett... mindég a római katolikus egyház magatartásait*

követi és lelkileg, mint annak katonája bármikor kész követni. ... én a nagyvonalú és zseniális emberek közé sorozom”.

Szerénysége miatt kevésbé ismert Bálint Sándor széles körű embermentő tevékenysége. Az üldözöttek oltalmazásáért minden kockázatot vállalt. 1944-ben Szent-Györgyi Albertet édesanyja házában helyezte biztonságba. Míg Ortutay Gyula részt vett az ellenállásban, felesége és újszülött kislánya Bálint Sándor családjának papírjaival rejtett el egy zárdában. A frontról dezertált katonákat, üldözött politikusokat menekített. Békesi István szerint *„tudták a Szerbiából hazatérő elhurcoltak, a munkatáborok emberei, hogy ha Szegedre értek, Bálint Sándorhoz kell menni. Honnan tudták, milyen titkos utakon, vonalakon, hogy van egy keresztény néprajzos ember, egy katolikus ember, imádságos ember Szegeden, akihez a bori menekültek és a többi menekültek is bátran fordulhatnak, az majd továbbigazítja őket? Elmentek a Tömörkény utcába és fölöltöztették őket”.* Az üldözöttek megmentését, értékeik elrejtését Scheiber Sándor és a zsidóság sohasem felejtette el neki.

Katona Imre szerint *„saját szigorú követelményrendszere és a vaskos valóság ütközése több magán- és közéleti kényszerű kitérőre utasította, de népéhez hű maradt; e zavarok sem tevődtek át nevelői-kutatói munkásságába”.* A gerincroppantó kommunista korszakban mély humanizmusa visszatartotta attól, hogy ítéletet mondjon azokról, akik különféle kényszerhelyzetekben lelkiismeretük ellen cselekedtek. *„Ma a püspöki kar hűségnyilatkozatát olvastam..., érzem benne az erőszakot, az államhatalom könyörtelenségét”.* Hazáját semmilyen nehézség közepette nem akarta elhagyni. *„Emberi összeomlás volna – bár ez egy pillanatra sem merült föl bennem –, ha kint maradnék. A feladat a hazához köt, annak emberi, európai és keresztény lényegét kell a magam területén életem hátralévő részében kifejeznem”.* Időskorában, Mozart zenéjének hallgatása közben azt mondta: *„nem értem, hogy lehet valaki materialista. Olyan üzenet ez a szellemről és a lélekről, amit nem lehet félreérteni”.*

Büntetőügyében az utolsó szó jogán kijelentette: *„Csak arra kéröm az én Uramat, Istenömet, hogy soha né tudjam mög, ki juttatott engöm ide. Nem akarom, hogy ellene a lelkömben bármikor is harag keletközzön”.*

Egy barátjának hasonlóképpen: „*aki engöm ezzel az ellenem kitalált váddal a szegőnypadra ültetött, az nem tudja, mit cselekedött. Nem haragszom rá. Majd az Úrjézussal elröndözik ezt*”.

Amikor tízévesen édesanyja beíratta a polgárba, egy ismerőse így figyelmeztette: „*Panna, te is jól csinálod, a fiadat beíratod az iskolába ... hogyha úr lesz belőle, észre sem vesz*”. Bálint Sándor szerint „*ilyen példák sajnos előfordultak... egy vasúti főtisztviselő megtiltotta az édesanyjának, hogy ha a belvárosban véletlenül találkoznak egymással, hogy köszönjön az édesanyja őnéki. ... Elhatároztam, hogy én az édesanyámat, rajta keresztül azt a világgépet, azt a magatartást soha életemben nem fogom megtagadni. És úgy érzem, hogy mái napig ez a fundamentum, amire természetszerűen a magyar és európai magaskultúra számtalan értéke ráépült, és ami olyan szilárd fundamentum, éppen mert humanizmust jelent elsősorban, hogy elbírja mindazt, amit egy hosszú életem keresztül összegyűjtöttem és ráépítettem*”.

Impresszum

Kiadó: Barankovics István Alapítvány

Felelős kiadó:

Dr. Mészáros József, a Barankovics István Alapítvány kuratóriumának elnöke

Kiadva: 2007. augusztus